

### Література

1. Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004 // Офіці. вісник України. – 2004. – № 50. – С. 67.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / укл. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 312.

### Анотація

**Андрушко І.П. Конфлікт інтересів: поняття, питання врегулювання.**  
– Стаття.

У статті аналізуються положення міжнародних та національних нормативних актів, що регламентують проблему протидії корупції. Ці нормативні акти використовуються автором для висвітлення проблеми поняття та питань врегулювання конфлікту інтересів.

**Ключові слова:** корупція, протидія корупції, конфлікт інтересів, реформування антикорупційного законодавства.

### Summary

**Andrushko I.P. Conflict of interests: concept, a question of settlement.**  
– Article.

In this article the author analyzes positions of international and national norms which concerns with the problem of contraction to the corruption. Thus norms are used to emphasize the problem of definition and conflict of interests regulation.

**Key words:** corruption, fighting with corruption, conflict of interests, reform of anti-corruption legislation.

УДК 343.96343.352(477)(091)

**В.Я. Цитряк**

## ХАБАРНИЦТВО: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА ТА ПРОТИДІЇ ЙОМУ В УКРАЇНІ

Знання кримінального законодавства в його історико-правовому аспекті має принципово важливе значення, особливо на сучасному етапі розвитку нашої держави. Як відомо, історичне минуле, з його позитивним та негативним досвідом, пояснює причини появи кримінально-правових норм, дозволяє оцінити положення, що в них містяться, з точки зору їх ефективності, спрогнозувати розвиток законодавства, сприяти його вдосконаленню.

Хабарництво, як і будь-який соціальний інститут, має свою еволюцію розвитку, коріння якої на теренах України сягають сивої давнини. У зв'язку із чим не тільки цікавим, але і необхідним та пізнавальним є дослідження генези та основних етапів формування на законодавчому рівні відповідальності за явище, що є найбільш поширеною та небезпечною формою прояву корупції. Якщо врахувати, що протидія хабарництву протягом всього часу існування нашої держави відбувалася в умовах масштабних соціальних, політичних, економічних, культурних та адміністративних змін, частково подібних сучасним, актуальність питання стає доволі очевидною.

Проблеми протидії корупції та хабарництва, зокрема, становили та становлять особливий науковий інтерес. В Україні має місце значна кількість наукових публікацій, присвячених дослідженню політичних, кримінологічних та кримінально-правових проблем хабарництва, натомість майже не аналізувався історико-правовий аспект кримінальної відповідальності за хабарництво в Україні з урахуванням особливостей розвитку права та суспільного ладу в різні періоди її існування. Серед науковців найбільш вагомий внесок у розроблення вищезазначеної проблематики зробили П.П. Андрушко, В.В. Голіна, І.М. Даньшин, А.П. Закалюк, М.І. Камлик, М. Й. Коржанський, О.М. Костенко, М.І. Мельник, Є.В. Невмержицький, В.І. Рибачук, О.Я. Светлов, М.І. Хавронюк та багато інших.

Отже, метою цієї статті є дослідження генези та еволюції розвитку кримінального законодавства, спрямованого на боротьбу з хабарництвом в Україні, виокремлення етапів такого розвитку, а також аналіз операційних понять, які характеризували підкуп-продажність службовців у різні періоди існування нашої держави.

Слід погодитися із О. Грудзур, який вважає, що генезу та еволюцію протидії хабарництву не слід розглядати у відриві від норм права Російської державності, а згодом – Російської імперії, які не тільки суттєво впливали на право України, а часом були джерелами права на території нашої держави [2, с. 21].

Характеристику правового визначення хабарництва в Україні варто розпочати з опису усталених суспільних відносин, які відображали правомірний характер таких дій, в результаті чого віднесення хабарництва до злочинних діянь відбулося лише наприкінці XV – на початку XVI ст.ст. Йдеться про те, що з формуванням феодальної державності Київської Русі в системі локального управління як представники з центру були присутні воеводи та намісники, утримання яких з державної казни не передбачалося, а єдиним джерелом доходів цих чиновників визнавалися грошова винагорода («кормління»), сплачувана населенням відповідної території за виконання першими своїх службових обов'язків. Проте в Руській Правді містилося ряд положень, які встановлювали єдині норми кормління [3, с. 8]. При цьому воеводи та намісники зловживали наданою їм владою, повсюду вимагали від жителів винагороду понад норму та збагачувалися за їхній рахунок, що пояснювалося відсутністю яких-небудь санкцій за невиконання цих положень законодавства. Таким чином, першим напівлегальним проявом хабарництва було кормління – інститут, при якому чиновництво «кормилось» (утримувалось) за рахунок населення відповідної території. Такий стан речей почав зазнавати певних змін із централізацією держави та реформуванням управлінської системи у світлі її професіоналізації та переходу від тимчасової служби до постійної, коли утримання службовців відбувалося за рахунок центру з державної казни. Склалася своєрідна правова ситуація, коли поряд із державним утриманням чиновників продовжує існувати (але вже як додаткові доходи) і приватна винагорода – «посул» (разом із його різновидами – «поминками» та «почестю»). Проте такого роду винагороди продовжували вважатися соціально прийнятними і виправдовувалися

столітніми традиціями утримання чиновників за рахунок поборів від населення. «...Споконвічно маючи безумовно легальний характер, посул почав поводити криміналізуватись в XV ст.» [5, с. 118].

Розвиток суспільних відносин у цей період викликав зміни і в їх правовій регламентації, що привело до появи нових нормативних документів – Судебників 1497 та 1550 рр. При всій своїй прогресивності стосовно заборони посулів (як правило, у сфері судочинства), ці нормативно-правові акти залишили без уваги ряд принципових обставин. В першу чергу це відсутність чіткої санкції за одержання посулу, недосконала розробленість суб'єктного складу одержання посулу та форм його прояву, що частково було врегульовано Судебником 1550 р. (саме в ньому вперше знайшло відображення розмежування підкупу на мздоїмство та лихоїмство [3, с. 10]). Проте на даному етапі, з урахуванням раніше накопиченого правового досвіду, важко уявити більш досконалий підхід в нормативному регулюванні даного питання.

Питання відповідальності за підкуп та його форми, а також за інші види зловживань по службі знайшли відображення і в прийнятому в 1649 році Соборному Уложенні. Деякі дослідники критично оцінюють даний правовий акт через те, що він не розширив, а навпаки – звузив сферу правового регулювання вказаного діяння [4, с. 23]. З цим важко погодитись, оскільки Соборне Уложення розширило та збагатило кримінальне законодавство, спрямоване на боротьбу із хабарництвом, за допомогою закріплення нових форм його прояву (зокрема, вимагання, що полягало в одержанні не передбаченої законом винагороди шляхом тягання при розгляді скарг та заяв судовими чиновниками).

Подальший розвиток законодавства про відповідальність за хабарництво пов'язаний з іменем Петра I, ряд указів якого носили радикальний та принциповий характер відносно протидії цьому явищу – заборона чиновникам отримувати будь-яку винагороду за свою працю, крім жалування; запровадження смертної кари за такого роду незаконну винагороду; запровадження кримінальної відповідальності за давання хабара тощо [3, с. 15-20; 1].

Особливість цього періоду в історії протидії хабарництва полягає в тому, що якщо в попередні періоди посули – хабарі розглядалися як порушення службового обов'язку передусім у сфері судочинства, то з XVIII ст. вони виділяються в окремі загальні склади злочинів.

Слід зауважити, що проблема хабарництва не оминула законодавчі акти козацької доби, хоча останні розглядали цей феномен не глобально, а лише частково, опосередковано і визнавали її неприйнятність лише стосовно певних сфер суспільних відносин. Так, Конституція Пилипа Орлика забороняла формування влади, призначення та обрання на посаду, що вчиняються за допомогою підкупів та винагород [6].

Необхідно зазначити, що важливий вплив на процес становлення та розвитку кримінальної відповідальності за хабарництво в Росії та Україні справили норми Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року, з урахуванням численних змін та доповнень. Цей правовий акт узагальнив досвід попереднього законодавства, виділивши злочини, пов'язані із незаконною винагородою по

службі, в окрему главу – «Про мздоїмство та лихоїмство». Як випливає із назви, законодавець розрізняв два види одержання хабара: «мздоїмство» – одержання особою хабара за вчинення діянь, що входили в коло службових обов'язків, та «лихоїмство» – одержання особою незаконної винагороди за вчинення діянь, що порушували службові обов'язки. Даний правовий акт діяв понад півстоліття, аж до революції 1917 року.

Утворення Радянського Союзу ознаменувало новий, досить тривалий та прогресивний етап розвитку кримінального законодавства, спрямованого на боротьбу з хабарництвом, власне через що і потребує окремого дослідження.

Проаналізувавши генезу та еволюцію розвитку кримінальної відповідальності за хабарництво в Україні, можна зробити такі висновки:

Хабарництво як соціально правове явище має глибоке історичне коріння. З самого початку його існування було пов'язано із системою кормління, що становило спосіб утримання чиновників за рахунок населення відповідної території.

Правові норми, які передбачають заборону та відповідальність за хабарництво в Україні, починають з'явитися тільки наприкінці XV– на початку XVI ст. і пов'язані із централізацією влади, її професіоналізацією та переходом від тимчасової служби до постійної.

Перші правові акти, що встановлювали правову заборону хабарництва, не мали універсального характеру і поширювалися переважно на сферу здійснення судочинства.

В подальшому консолідується норми щодо кримінальної відповідальності за хабарництво та утворюється інститут хабарництва у кримінальному праві. Поряд із цим відбувається розмежування одержання хабара від його давання, диференціюється хабарництво залежно від правомірності дій, вчинюваних хабарниками, з'являються нові його форми.

### Література

1. Астанин В.В. Коррупция и борьба с ней в России второй половины XVI–XX вв. (криминологическое исследование) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Виктор Викторович Астанин. – М., 2001. – 207 с.
2. Грудзур О. Історія кримінальної відповідальності за хабарництво у праві України та Російської Імперії (XVIст. – початок XX ст.) / О. Грудзур // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 5. – С. 21-24.
3. Кабанов П.А. Коррупция и взяточничество в России: исторические, криминологические и уголовно-правовые аспекты / П.А. Кабанов. – Нижнекамск, 1995. – 172 с.
4. Номоконов П.В. Уголовно-правовая характеристика получения взятки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Иркутск, 2005. – 187 с.
5. Серов Д. Противодействие взяточничеству в России: опыт Петра I (законодательные, правоприменительные и организационные аспекты) / Д. Серов // Уголовное право. – 2004. – № 4. – С. 118-120.
6. <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>

*Анотація*

**Цитряк В.Я. Хабарництво: історико-правові аспекти соціального явища та протидії йому в Україні. – Стаття.**

Основна увага у статті приділяється еволюції розвитку інституту відповідальності за хабарництво у вітчизняному праві, виокремлення етапів такого розвитку. Крім того, автором аналізуються операційні поняття, які характеризують підкуп-продажність службовців у різні періоди існування нашої держави.

**Ключові слова:** корупція, хабарництво, службові злочини, підкуп.

*Summary*

**Zytryak V.Y. Bribery: historical and legal aspects of the social phenomenon and counteraction to him in Ukraine. – Article.**

An article is mainly focused on the transformation of the institute of responsibility for bribery in Ukrainian law. It is also focused on the analysis of periods of its development. The author also analyses terminology that characterizes the corruption of civil servants during different periods of Ukraine's independence.

**Key words:** corruption, bribery, crimes of civil servants, subornation.

УДК 343.9:343.359.3

*Т.В. Мельничук*

### **ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ КОНТРАБАНДУ**

Постановка проблеми. Сьогодні контрабанда вийшла за рамки розуміння її тільки як класичного транскордонного злочину, який перебуває в полі уваги правоохоронців межуючих держав. З поступальним розвитком світових економічних процесів контрабанда набула міжнародного та організованого характеру. Окремі злочинні формування, які спеціалізуються на контрабанді, мають тісні міжрегіональні та міжнародні зв'язки, контролюють ринки збуту та канали транзиту підакцизних товарів, торгівлю викраденим автотранспортом, металобрухтом тощо. З метою контрабанди відбуваються багато розкрадань, вчиняються посадові злочини. Вона дозволяє уникати від сплати митних платежів, одержувати від злочинної діяльності максимальний прибуток, переказувати грошові кошти на рахунки в іноземні банки та у такий спосіб нагромаджувати капітал. Одним із нагальних питань для сучасної теорії та запобіжної практики є пошук оптимального балансу між економічно-позитивними та репресивними заходами впливу на митні злочини, зокрема проблема запобігання контрабанді засобами кримінального права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблематика у науковій площині не нова. Про її нагальність свідчать праці українських та зарубіжних вчених, присвячених кримінологічному вивченню злочинності у зовнішньоекономічній сфері – О.В. Білецького, А.І. Бутенко, А.І. Берлача, А.А. Вітвицького,